

Jaarverslag 2011

Activiteiten

Verslag van de voorjaarsbijeenkomst op 15 april 2011: Dierentuinen en hun geschiedenis: inspiratie of obstakel?

***Georganiseerd door Pim Kooij en Erik de Jong. Aantal
deelnemers: 56***

Als eerste sprak Haig Balian, de directeur van Artis. Hij gaf een stimulerend overzicht van enkele markante punten uit de ontwikkeling van de geschiedenis van dierentuinen (Zoölogische genootschappen – Londen 1826, Amsterdam 1838 – op een moment dat een Rembrandt 900 gulden en een nijlpaard 12.000 gulden kostte; 1907 Hagenbeck met greppels als afscheiding; 1964 Marine Parks en alle varianten daarop). Vervolgens gaf hij aan wat voor Artis de drijvende vragen waren: maatschappelijke functie; verschillen met andere dierentuin; vragen publiek; aanpassen aan de tijd om geen mausoleum te worden. In wat hem en zijn medewerkers voor ogen staat, gaat het om ervaring en de gelaagdheid van de dierentuin; samenhang, educatie en erfgoed zijn de lijnen waarlangs ze werken. Een belangrijke vernieuwing daarbij moet de *Micro-Zoo* worden: mensen als habitat van schimmels en bacteriën. De biologische wereld achter de tongzoen.

Erik de Jong, Artis hoogleraar, sprak als tweede. Hij benadrukte dat Artis zich weer als boek der natuur wil verstaan in de zin van de volledige naam van de dierentuin: Artis Natura Magistra en sprak daarom liever van een kennistuin. Hij gaf een geïnspireerd en inspirerend overzicht van de geschiedenis van Artis en de gebouwen (Bibliotheek 1838; Museum 1851-1855, Etnografisch Museum 1880, Muziektent – en maakte Artis daarmee tot voorganger van het Tropenmuseum en het Concertgebouw). Hij plaatste Artis ook tussen de andere parken van Amsterdam uit de negentiende eeuw en mijmerde over de wandelaar. Hij liet ook de rol van de civitas voor de dierentuin zien. Hij ziet de geschiedenis van Artis, net als de vorige spreker, als een kans. Artis als maatschappelijke organisatie die samenhang kan versterken – in de buurt, in de collecties, tussen de collecties. Niet reconstrueren, maar transformeren is het motto. De plantage aan de Amstel is zo'n contextuele kans – een tweede museumkwartier in Amsterdam.

Na deze lezingen leidde De Jong ons door de dierentuin naar de Flamingoserre voor de lunch onderwijl thema's uit de lezingen van die ochtend terugpakkend en in de praktijk demonstrerend – bv het nieuwe verblijf van de zebra's en giraffen waar met tuin architectonische trucs met ruimte wordt gespeeld of het doorlopen van de ingangstraat over de oude kavelstructuur de dierentuin in.

De lunch verkwikte, gaf gelegenheid tot geanimeerde discussie en kennismaking; verleidde ook tot het verkennen van de dierentuin. Een deel van de deelnemers participeerde in de huishoudelijke vergadering. Daarna begon het echte middagdeel. De aftrap was aan Pim Kooij, emeritus hoogleraar van Wageningen en Groningen en grote animator van deze dag. Hij sprak over de Rotterdamse dierentuin Blijdorp en met name de bemoeienissen van Van Ravensteyn ermee. Hij liet ons eerst kennismaken met het werk van Van Ravensteyn om vervolgens over te gaan tot zijn inrichting van de dierentuin aan de vooravond van WOII. Met deze dierentuin en architectuur liep Rotterdam eerst voorop, om er daarna hinder van te ondervinden. De jaren vijftig, zestig waren voorspoedig. In de jaren zeventig werd het moeizamer –

de uitkijktoren werd gesloopt. In de jaren tachtig veranderde men van concept: biotopen en continenten werden richtinggevend. "Beleving" het leit-motief. In de jaren negentig en daarna kwam er een revival van de belangstelling voor de architectuur van Van Ravensteyn: het werd weer meer als een *Gesamtkunstwerk* dan als een obstakel gezien. Blijdorp is van gemeente- rijksmonument geworden.

Jan-Hein Furnée, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, sprak over de Haagse dierentuin en legde de nadruk op de sociale aspecten van de dierentuin. Begonnen in 1860 was de dierentuin wetenschappelijk in mislukking, maar maatschappelijk een succes en dat in Den Haag dat sociaal gezien door de aanwezigheid van het hof en industrie een vreemde stad was en sociaal sterk gedifferentieerd met grote discrepanties naar stand en welstand. Toch werd juist de dierentuin een voorbeeld van menging en diversiteit, zowel in de bezoekers, als in de aandeelhouders. Vergeleken met andere genootschappen was de toegangsdrempel relatief laag, ook al was er nog steeds wel sprake van in- en uitsluiting. Zelfs (sic!) vrouwen konden aandeelhouder worden – wel 44 van de 1300. Zij kwamen door de ballotage. Ook politiek speelde de dierentuin een rol. Mannen die zich hier konden doorzetten en handhaven, hadden er blijk van gegeven de heterogeniteit van deze microkosmos aan te kunnen. De Haagse dierentuin blijkt dus een grotere maatschappelijke rol te hebben dan men op het eerste gezicht wellicht bedenkt, maar allerlei maatschappelijke strijd vond ook hier plaats. Standen bevonden zich in dezelfde ruimte, maar verkeerden daarom nog niet met elkaar.

De dag werd afgesloten met een prachtige overpeinzing van Willem Otterspeer, publicist en medewerker van de Universiteit van Leiden, die binnenkort in De Gids zal worden gepubliceerd en waarin hij bewust ook toespelingen maakte op Rudy Kousenbroek. Otterspeer nam ons van vroege herinneringen aan een olifant die een molen bleek, mee naar dierentuinen in Afrika en het Midden Oosten – waardoor het thema van kolonialisme en dierentuinen, overheersing en dierentuinen ook weer terugkwam. Tevens ging hij in op dierentuinen als paradijs en plaats van wreedheid. De voorzitter restte niets meer dan welsprekend de dag af te sluiten en met een boekenbon de dank van de aanwezigen aan de sprekers en de organisatoren uit te drukken. Alle lezingen vonden plaats in de collegezaal van het gebouw De volharding in Artis – wat het geheel extra bijzonder maakte. Ook de aanwezigheid van studenten van de OU via Janny Bloembergen en van de RU Groningen via Vincent Tassenaar maakte deze bijeenkomst van de VLG anders dan anderen. Het was een zonovergoten dag waarvan een iedereen ongetwijfeld met een verlicht gevoel naar huis is gegaan en die alles en nog wat meer heeft gegeven van wat je van een geslaagde studiedag mag verwachten.

Verslag van de najaarsbijeenkomst op 30 september 2011: Geschiedenis van de rundveeverbetering

Georganiseerd door Jan Bieleman. Aantal deelnemers: 42

Het gezelschap werd hartelijk ontvangen met koffie en krentenbrood rond 11.00 u in het Nationaal Veeteeltmuseum in Beers. 15 mensen maakten gebruik van de bus vanaf station Nijmegen, de rest kwam per eigen vervoer. De dagvoorzitter, Jos Lankveld, opende de studiedag met een koekje van eigen deeg, een grafiek van het vetgehalte van de melk ingenomen door de zuivelindustrie te Winterswijk. Hij stelde de vraag in hoeverre de sterke toename na de Tweede Wereldoorlog te wijten is aan de invoering van Kunstmatige Inseminatie (K.I.) Een vraag die mooi aansloot bij de omgeving, het Veeteeltmuseum is namelijk gevestigd in een voormalig K.I. station, en vetgehalte kun je voornamelijk verbeteren door teeltkeuze, niet b.v. door beter voer.

In de eerste lezing gaf Bert Theunissen, hoogleraar geschiedenis der natuurwetenschappen te Utrecht, een overzichtsgeschiedenis van de ontwikkeling van koe, een verhaal dat gebaseerd is op zijn publicatie *De Koe* (2010), dat voor een breed publiek toegankelijk is. Hij stelde twee koebeelden centraal. Enerzijds de scherpe, om niet te zeggen schonkige koe die sterk gespecialiseerd is op melkproductie met een zeer hoge melkgift, anderzijds de wat meer gedrongen en vleziger, meer allround melkkoe, die een lagere melkgift heeft. Rond 1900 prevaleerde de scherpe koe, daarna kwam de vleziger koe op, en in de jaren 1980 kwam de scherpe koe weer terug op de boerderij. Zeer recent lijkt een nieuwe trend waarneembaar naar een meer robuuste, langlevende koe, die mogelijk het type van de vlezige koe weer gaat benaderen. Theunissen gaf verklaringen voor de schommelingen van de pendule.

Van belang zijn de discussies tussen boeren en wetenschappers over de fokdoelstelling en de wijze waarop gefokt werd. Maar ook het Europees landbouwbeleid en de internationale positie speelden een rol. Een belangrijke reden voor de boeren om begin 20^e eeuw 'grover' te gaan fokken was de aantasting van het imago van de scherpe koe door de associatie met rundertuberculose. Na WO II drong de wetenschap aan op terugkeer naar de scherpe koe, maar de boeren gingen daarin niet mee. De introductie van K.I. hielp niet, omdat men alleen vers sperma gebruikte en geen nakomelingentesten toepaste, zodat men op uiterlijk en niet op productie bleef fokken. De reden dat de boeren K.I. massief omarmden was overigens dat het dekkingsinfecties tegenging. In de jaren '60-'70 trad er een verandering in de fokmogelijkheden op. Men ging over op diepvriessperma, mede mogelijk gemaakt door de fusie van de talrijke K.I. verenigingen. Bovendien kon men zijn stierkeuze baseren op nakomelingentesten. De rundveeingenieur, m.n. in Wageningen, konden zo gaan assisteren bij de keuze, o.a. met het opstellen van indexen. Als gevolg trad de zg. 'Holsteinisering', van het melkvee op. Hierbij speelden genen van Amerikaanse melkkoeien (Holteiner) een rol, nazaten overigens van Nederlandse melkkoeien van het scherpe type die eind 19 eeuw naar Amerika waren gebracht.

De lezing werd afgesloten met een levendige discussie, waarin ondermeer Rommert Politiek een aantal aspecten nader toelichtte. Hij was een belangrijke actor in dit verhaal, als Wagenings ingenieur, tevens leider van het grootste K.I. station in Nederland.

De tweede lezing van Reimer Strikwerda, auteur van *Revolutie in het dierenrijk* (2007) en *Melkweg 2000* (1998), ging over de geschiedenis van de KI in Nederland. Hij opende zijn verhaal met prachtige sfeertekening van de selectie van een KI stier bij hem thuis op de boerderij van zijn vader. Een belangrijk thema was de oorsprong en ontwikkeling van het Nederlandse Rundveeboek. Dit was voornamelijk ontstaan om de export van fokvee naar Amerika te bevorderen rond 1900, en wel door het vee van een kwaliteitskenmerk te voorzien. In de geschiedenis van de KIverenigingen benadrukte Strikwerda dat de noodzaak tot invriezen een belangrijke factor was bij de schaalvergroting. Een van de risico's van K.I. is inteelt. Door te veel beperking worden de 'bloedbanen' te nauw. Immers behalve de goede worden ook de slechte eigenschappen geselecteerd. Mooie voorbeelden waren de stier Blitzer Kijpe, opvolger van Adama 197, die 250 zonen voortbracht en Sunny Boy die een record van 2.000.000 doses produceerde. Wat betreft de trendbreuk in de productiviteit in de jaren '70 wees Strikwerda erop dat naast de holsteinisering ook de invoering van de ligboxen een belangrijke verklarende factor was.

In de discussie werd nog nader ingegaan op de Poolse proef, een manier om de kwaliteit van een fokstier te testen via onderzoek aan de nakomelingen, die uitgevoerd werd in Polen.

Kees van der Wiel, mede-auteur van *Paradijs der runderen. Geschiedenis van de rundveeverbetering in Noord-Holland* (2010) ging over de traditionele rundveefokkerij in Noord-Holland en Friesland. Een eerste verschil tussen de regio's

hangt samen met de boerdijgrootte. In Friesland (en Zuid-Holland) waren de boerderijen groot genoeg om één stier per boerderij te hebben. In Noord-Holland waren de bedrijven doorgaans kleiner. Daar had men één stier per dorp. Een van zijn belangrijke bronnen is het archief van de fokker Adriaan de Goede. Van der Wiel werkte in zijn lezing de relatie Nederland-Amerika uit aan het einde van de 19e eeuw. Het zwart-witte vee is ontstaan omdat men expres de kleuren eruit gefokt heeft. Rode kalfjes verdwenen door de achterdeur. En dat alleen omdat de Amerikanen dachten dat er een verband was tussen kleur en melkgifte. Tussen 1880 en 1890 werden ca. 10.000 koeien geëxporteerd naar de V.S. Ook ging hij in op de geschiedenis van de fokverenigingen en de rol van de registers die zij opstelden ter verhoging van de fokkwaliteit.

De laatste presentatie werd gegeven door Johan van Arendonk, hoogleraar fokkerij en genetica in Wageningen, en behandelde de moderne rundveeverbetering. Zijn eerste punt betrof de rol van de veeverbetering afgezet tegen de dreigende voedseltekorten in de wereld en de noodzaak tot een meer duurzame productie, onder het motto: zorgzaam en zorgvuldig. Er zijn minder koeien nodig die meer melk geven en minder methaan produceren. Het Nederlandse aandeel in de wereldfokmarkt is 20% en dat geeft aan dat we daar een verantwoordelijkheid hebben, en een commercieel belang. Daarop ging hij in op de genomerevolutie. Dit betreft een belangrijke technische verbetering voor de selectie van fokstieren. Een paar druppels materiaal van een rund is genoeg om zijn genomesequentie te bepalen. Inmiddels kunnen de genomapparaten 770.000 SNP's (aantal verschillen) meten. In 2009 was dit nog 60.000, een verschil dat de enorme vooruitgang illustreert. Omdat inmiddels ook miljoenen genotypemerkers bekend zijn, kan met de geschatte fokwaarde al bepalen kort na de geboorte van een stierkalf. De toepassing van deze dure technologie is mogelijk geworden door de sterk toegenomen omvang van de fokbedrijven.

Na afloop van de lezingen was er nog ruime gelegenheid de expositie te bekijken. Opvallende stukken van de collectie waren de kop van Sunny Boy en een recent, maar nu al weer verouderd genomapparaat. Ook was er een volledig ingericht Kllaboratorium met ondermeer rijkelijk geïllustreerde overzichten van sperma-afname en inseminatietechnieken van de meest uiteenlopende diersoorten.

Vervolgens ging een klein deel van het gezelschap per kleine bus naar het Fok- en Melkveehoudersbedrijf De Horst in Groesbeek, de rest weer per eigen vervoer. Martien en Marga Nillisen vertelden enthousiast over de opzet en geschiedenis van hun bedrijf, dat mede door aankoop van omliggende gronden is uitgegroeid tot een groot bedrijf met 100 melkkoeien. Tot hun fokdoelen behoort het bevorderen van duurzame koeien: koeien die lang leven en gedijen op duurzaam geproduceerd voer. Er is een duidelijke keuze voor specialisatie gemaakt. De kippen zijn afgestoten en vervangen door bezoekers, die diverse activiteiten kunnen ondernemen zoals boerengolf, kalfknuffelen (wat door sommige leden meteen uitgeprobeerd werd), of een workshop koedressing (koe naar de kapper). We bezochten drooggezette koeien in de ligboxstal, de kalverenstal en enige melkgevendende exemplaren in de weide, die allen duidelijk gewend waren aan (burger)bezoek. Een van de verenigingsleden, zelf boer, merkte op dat de beesten er prachtig uitzagen en grote rust uitstraalden. Vermoedelijk kunnen we dit met gelukkig associëren. Deze boerderij werkt met sperma van stieren die via genomesequentie worden gewaardeerd, bovendien levert ze stieren aan een K.I. station. De boerderij is daarmee een waardige partner van het Veeteeltmuseum annex K.I. station. Het kleine gezelschap toog vervolgens weer per bus naar Nijmegen station, terwijl de rest de dag besloot bij een glas melk aangeboden door de boerderij.

(Het verslag van deze bijeenkomst is van Petra van Dam.) Foto's van beide bijeenkomsten staan op de site van de vereniging: www.vlg.wur.nl.

Boekverkoop

Er zijn geen boeken aangekocht voor het boekenfonds. Uit de boekenvoorraad van de vereniging zijn in 2011 voor een bedrag van 147 euro boeken verkocht.

Site (www.vlg.wur.nl)

Deze is door de secretaris bijgehouden met verenigingsnieuws.

Bestuur

In 2011 is het bestuur tweemaal bijeen geweest in Wageningen, 9 februari en 31 augustus. De aandacht van het bestuur is vooral uitgegaan naar de organisatie van de verenigingsbijeenkomsten.

De financiële en ledenadministratie zijn over 2011 verzorgd door Aicha el Makoui, secretaresse van de leerstoelgroep Agrarische Geschiedenis en haar opvolgster Margaret van Wissen.

De Vereniging telde per 31 december 2011 305 betalende leden. In 2011 zijn 18 leden uit het betalende ledenbestand gehaald: 7 wegens opzegging; 3 wegens overlijden; 2 wegens verhuizing zonder adreswijziging achter te laten; 6 omdat ze al jarenlang niet hebben betaald. Er zijn 16 nieuwe leden aangemeld.

Voor de communicatie met leden stelt het bestuur het op prijs als u haar uw e-mail adres wilt toesturen: office.rhi@wur.nl. Per 31 december 2011 is van 144 leden een e-mail adres bekend.

De samenstelling van het bestuur per 31 december 2011 is:

Prof. dr. ir. Jos Lankveld, voorzitter
dr. Anton Schuurman, secretaris
dr. Paul Brusse, penningmeester
dr. ir. Jan Bieleman
dr. ir. Marian Bos-Boers
prof. dr. Petra van Dam
prof. dr. Joks Janssen

Erelid van de vereniging is:

Prof. dr. Hans Jansen

De kascommissie bestaat uit de leden

Janny Bloembergen-Lukkes
Johan Hiddink